

АНОТАЦІЯ

Лотини Т.В. Вмотивованість судових рішень як елемент права на справедливий судовий розгляд у кримінальному процесі. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 “Право”. - Національний університет “Острозька академія”. Острог, 2024.

У дисертації комплексно досліджено питання вмотивованості судових рішень у кримінальному процесі як елемента права на справедливий судовий розгляд через загальнотеоретичний аналіз, порівняльно-правовий контекст та проблемо-орієнтований підхід.

У першому розділі розкрито поняття та зміст вмотивованості судового рішення. Поняття вмотивованості досліджено через призму психологічної та логічного-доктринальної парадигм. У психологічному контексті визначальними характеристиками поняття вмотивованості є суб'єктний склад - суддя (суд), а також зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на нього під час прийняття ним рішення, у тому числі попередній досвід, політичні погляди, інтелектуальні та темпераментні риси, загальна та юридична освіта, особисті зв'язки, соціальний статус тощо. У логічно-доктринальному контексті поняття вмотивованості визначено на основі понятійно-категоріального апарату логіки як зовнішнє відображення внутрішніх мисленневих операцій співвіднесення фактичних обставин та правових норм для прийняття остаточного рішення у справі. Встановлено, що у спільноті науковців та практиків немає єдиного підходу до визначення поняття вмотивованості, тому запропоновано детермінувати вмотивованість як одночасно вимогу до акта судової влади та продукт мисленневих операцій, створений на основі переконання та цінностей судді у кримінальному процесі. Значення вмотивованості судового рішення визначено через основну ціннісно-орієнтовану категорію для учасників кримінального провадження - гарантію дотримання їхніх законних прав та інтересів.

Дослідження історичного дискурсу вимоги вмотивованості судового рішення дозволило не лише встановити нормативно-правові вимоги, які існували в той чи інший період до судових рішень, але і простежити особливості тогочасних систем правосуддя. У період Античності та Середньовіччя жоден нормативний акт не передбачав обов'язку суду вмотивовувати своє рішення та пояснювати причини його прийняття. Прототипи мотивувальної частини судових рішень з'явилися у перших збірниках (реєстрах) судових рішень, де окрім резолютивної частини, описувалися мотиви прийняття такого рішення. Починаючи з XVI століття, до рішень в особливих категоріях справ ставилася вимога вмотивованості, а на законодавчому рівні вимога вмотивованості була закріплена вперше у XIX столітті стосовно прийняття рішення про арешт особи. Під час формування сучасного кримінального процесуального законодавства вимоги до судових рішень, у тому числі до мотивувальної частини постійного удосконалювалися, враховуючи існуючий правовий порядок.

Теоретико-правову характеристику судового рішення у кримінальному процесі здійснено, виходячи з поняття і правової природи процесуального акта та його ознак. Важливе місце відведено аналізу презумпції *res judicata pro veritate habetur*, яка передбачає, що судові рішення після набрання ним законної сили стає юридичним фактом, який констатує певні правові відносини між сторонами провадження.

Другий розділ дисертаційного дослідження присвячений порівняльно-правовому аспекту вимоги вмотивованості як характеристики судового рішення. Проаналізовано вмотивованість судового рішення серед елементів права на справедливий судовий розгляд у розумінні статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Вимога вмотивованого судового рішення хоча напряду у ній не передбачена, проте чітко відображена у практиці Європейського Суду з прав людини та є важливою гарантією для осіб у реалізації їхнього права на справедливий судовий розгляд особливо у кримінальному процесі. Охарактеризовано особливості вмотивованості рішень міжнародних судових інстанцій на прикладі Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй та Суду Європейського Союзу. Для міжнародних судових інстанцій ключове значення

мають адресати судового рішення, оскільки це широка громадськість, яка походить з різних культурних, політичних та соціальних контекстів. Не менш важливим є питання тлумачення конкретних норм міжнародного права, звичаїв та принципів. Для Суду Європейського Союзу при постановленні та мотивуванні рішень важливим є збереження балансу у захисті прав та законних інтересів держав-членів, інституцій Європейського Союзу, а також конкретних громадян держав-членів Європейського Союзу. Аналіз практики Суду Європейського Союзу продемонстрував, що базовою одиницею мотивування рішень є власне норми конкретних договорів Європейського Союзу, від застосування та тлумачення яких залежить і хід міркування, а отже і його відображення у мотивувальній частині.

Встановлено, що під час розгляду справи у конституційному суді ключовим елементом завжди є аналіз норм конституції конкретної держави, яка незалежно від обраного способу тлумачення чи доктринального підходу є першопочатковою умовою, від якої залежить розгляд справи та прийняття рішення. Особливості вмотивованості рішень судів конституційної юрисдикції залежать від розуміння правової природи рішень органів конституційного контролю.

На відміну від рішень органів конституційної юрисдикції, міжнародних судових інституцій, рішення судів загальної юрисдикції відповідають принципам та підходам, які сформувалися у національних правових системах. Так, було досліджено нормативні вимоги до судових рішень у кримінальному процесі Литовської Республіки, Латвійської Республіки, Естонської Республіки, Республіки Болгарія, Французької Республіки, Федеративної Республіки Німеччина. Країни Балтії та Республіка Болгарія разом із Україною мають чимало спільних рис у кримінальному процесуальному законодавстві, в тому числі і стосовно вимог до процесуальних рішень. Натомість Республіка Франція та Федеративна Республіка Німеччина, враховуючи їхні підходи до розуміння кримінального процесу, сформували ряд передових підходів, які можна імплементувати в українське кримінальне процесуальне законодавство, у тому числі щодо судового рішення як заключного акту правосуддя.

Третій розділ дисертаційного дослідження містить акцент на окремих проблемах вмотивованості судових рішень у кримінальному процесі у контексті судової практики. По-перше, здійснено аналіз проблематики визначення рівнів вмотивованості судових рішень у кримінальному процесі та проведено класифікацію судових рішень в залежності від рівня вмотивованості. У кримінальному процесуальному кодексі України, єдиному з-поміж інших процесуальних кодексів, встановлена пряма вказівка на те, що судові рішення має бути вмотивоване, але у практиці та науковій доктрині відсутні підходи щодо індикаторів та показників, якими можна перевірити дотримання цієї вимоги. Вперше запропоновано та науково обґрунтовано класифікацію судових рішень у кримінальному процесі за рівнем їх вмотивованості. За основу визначення категорій судових рішень залежно від рівня вмотивованості взято норми чинного законодавства щодо вимоги вмотивованості судового рішення, аналіз засад кримінального провадження та практику здійснення судами правосуддя у кримінальному судочинстві на основі судової статистики за 2019-2023 роки. По-друге, розглянуто проблему визначення обсягу та критеріїв мотивувальної частини судових рішень у кримінальному провадженні. Встановлено, що предмет доказування впливає на обсяг та якість вмотивованості судового рішення. А для визначення критеріїв вмотивованості судового рішення за основу запропоновано взяти нормативні вимоги, які ставляться законодавцем до різних видів рішень у різних інстанціях та врахувати це як один із критеріїв, а до інших віднести відображення процесу роботи суду з усіма доказами, взаємозв'язок між усіма елементами мотивувальної частини та висновками резолютивної частини, застосування релевантного законодавства, національної та міжнародної судової практики, зрозумілий чіткий виклад тексту рішення. По-третє, розглянуто проблему залежності вмотивованості судового рішення від оцінки суддею досліджених доказів. Встановлено, що процес оцінки доказів безпосередньо впливає на вмотивованість судового рішення, оскільки у процесі оцінки суддя за внутрішнім переконанням оцінює кожен доказ на предмет належності, допустимості, достовірності, а в сукупності - достатності для прийняття відповідного процесуального рішення, і як наслідок, опис цього мисленнєвого

процесу знаходить своє відображення у мотивувальній частині судового рішення. Запропоновано розглянути впровадження штучного інтелекту в систему кримінального правосуддя, однак такий варіант передбачає ряд ризиків, які наразі не переважають над корисними властивостями, які могли би бути застосовані. Висновки дослідження можуть бути корисними в нормотворчій діяльності, правничій освіті, в повсякденній практичній діяльності професіоналів у галузі права, а також суддів під час винесення рішень у кримінальному провадженні.

Ключові слова: судові рішення, вмотивованість, кримінальне провадження, вирок, ухвала, постанова, оцінка доказів, справедливий судовий розгляд, Європейський суд з прав людини, штучний інтелект.

ABSTRACT

Lotysh, T.V. Motivation of court decisions as an element of the right to a fair trial in criminal proceedings. - Manuscript.

Thesis for Doctor of Philosophy degree (specialty 081 Law). - The National University of Ostroh Academy. Ostroh, 2024.

In the dissertation, the issue of the motivation of judicial decisions in criminal proceedings is comprehensively studied through general theoretical analysis, comparative legal context, and problem-oriented approach.

The first chapter reveals the concept and content of the motivation of a judicial decision. The concept of motivation is explored through the prism of psychological and logical-doctrinal paradigms. In the psychological context, the defining characteristics of the concept of motivation include the subject composition - the judge (court), as well as external and internal factors that influence him during the decision-making process, including previous experience, political views, intellectual and temperamental traits, general and legal education, personal connections, social status, and more. In the logical-doctrinal context, the concept of motivation is defined based on the conceptual-categorical apparatus of logic as an external reflection of internal mental operations correlating factual circumstances and legal norms to make a final decision in the case. It has been established that there is no unified approach to defining the concept of motivation among scholars and practitioners, so it is proposed to determine motivation as both a requirement for a judicial act and a product of mental operations created based on the judge's convictions and values in the criminal process. The significance of the motivation of a judicial decision is defined through the main value-oriented category for participants in criminal proceedings - a guarantee of respecting their legal rights and interests.

The study of the historical discourse of the requirement of judicial decision motivation allowed not only to establish the normative-legal requirements that existed at different periods for judicial decisions but also to trace the features of the judicial systems of those times. During Antiquity and the Middle Ages, no normative act required the court to motivate its decision and explain the reasons for its adoption.

Prototypes of the motivational part of judicial decisions appeared in the first collections (registers) of judicial decisions, where, in addition to the operative part, the motives for such a decision were described. Starting from the 16th century, the requirement of motivation was applied to decisions in special categories of cases, and at the legislative level, the requirement of motivation was first established in the 19th century regarding the decision to arrest a person. During the formation of modern criminal procedural legislation, the requirements for judicial decisions, including the motivational part, were constantly improved, taking into account the existing legal order.

The theoretical and legal characterization of a judicial decision in criminal proceedings is carried out based on the concept and legal nature of a procedural act and its features. An important place is given to the analysis of the presumption *res judicata pro veritate habetur*, which provides that a judicial decision, after gaining legal force, becomes a legal fact that establishes certain legal relations between the parties to the proceedings.

The second chapter of the research is dedicated to the comparative legal aspect of the requirement of motivation as a characteristic of a judicial decision. The motivation of a judicial decision is analyzed among the elements of the right to a fair trial in the context of Article 6 of the European Convention on Human Rights. The requirement for a motivated judicial decision, although not directly provided for in it, is clearly reflected in the practice of the European Court of Human Rights and is an important guarantee for individuals in exercising their right to a fair trial, especially in criminal proceedings. The features of the motivation of decisions of international judicial institutions are characterized using the example of the International Court of Justice of the United Nations and the Court of Justice of the European Union. For international judicial institutions, the key significance lies in the addressees of the judicial decision, as they come from different cultural, political, and social contexts. The issue of interpreting specific norms of international law, customs, and principles is equally important. For the Court of Justice of the European Union, when issuing and motivating decisions, it is crucial to maintain a balance in protecting the rights and legitimate interests of the member states, institutions of the European Union, and specific citizens of the member states of the European Union. An analysis of the

practice of the Court of Justice of the European Union demonstrated that the basic unit of motivation for decisions is the norms of specific European Union treaties, from the application and interpretation of which the course of reasoning depends, and hence its reflection in the motivational part.

It has been found that during the consideration of a case in the constitutional court, the key element is always the analysis of the norms of the constitution of a particular state, which, regardless of the chosen method of interpretation or doctrinal approach, is the primary condition on which the consideration of the case and the adoption of a decision depend. The features of the motivation of decisions of constitutional jurisdiction courts depend on the understanding of the legal nature of the decisions of constitutional control bodies. Unlike the decisions of constitutional jurisdiction bodies and international judicial institutions, the decisions of courts of general jurisdiction correspond to the principles and approaches formed in national legal systems. Thus, the normative requirements for judicial decisions in the criminal process of the Republic of Lithuania, the Republic of Latvia, the Republic of Estonia, the Republic of Bulgaria, the French Republic, and the Federal Republic of Germany were studied. The Baltic countries and the Republic of Bulgaria, together with Ukraine, have many common features in criminal procedural legislation, including requirements for procedural decisions. In contrast, the French Republic and the Federal Republic of Germany, considering their approaches to understanding the criminal process, have formed several advanced approaches that can be implemented in Ukrainian criminal procedural legislation, including regarding the judicial decision as the final act of justice.

The third section of the dissertation focuses on certain issues of motivation of court decisions in criminal proceedings in the context of case law. Firstly, the author analyzes the issues of determining the levels of motivation of court decisions in criminal proceedings and classifies court decisions depending on the level of motivation. The Criminal Procedure Code of Ukraine, which is the only one among other procedural codes, contains a direct indication that a court decision must be motivated, but in practice and scientific doctrine there are no approaches to indicators and metrics which can be used to verify compliance with this requirement. For the first

time, the author proposes and scientifically substantiates the classification of court decisions in criminal proceedings by the level of their motivation. The basis for determining the categories of court decisions depending on the level of reasoning is the provisions of current legislation on the requirement of reasoning in court decisions, analysis of the principles of criminal proceedings and the practice of courts in criminal proceedings based on court statistics for 2019-2023. Secondly, the author examines the issue of determining the scope and criteria for the reasoning part of court decisions in criminal proceedings. It has been established that the subject matter of proof affects the scope and quality of the reasoning of a court decision. And to determine the criteria for the reasoning of a court decision, the author proposes to take as a basis the regulatory requirements set by the legislator for different types of decisions in different instances and to take this into account as one of the criteria, and to include the reflection of the court's process of working with all the evidence, the relationship between all elements of the reasoning part and the conclusions of the operative part, the application of relevant legislation, national and international case law, and a clear and precise statement of the text of the decision. Thirdly, the author examines the issue of dependence of the reasoning of a court decision on the judge's assessment of the evidence examined. The author establishes that the process of evidence evaluation directly affects the reasoning of a court decision, since in the course of evaluation the judge, based on his/her inner conviction, evaluates each piece of evidence for relevance, admissibility, reliability, and in the aggregate - sufficiency for making an appropriate procedural decision, and as a result, the description of this thought process is reflected in the reasoning part of the court decision. It has been proposed to consider the implementation of artificial intelligence into the criminal justice system, but this option involves a number of risks which currently do not outweigh the useful properties which could be applied.

The conclusions of the study can be useful in legislative activity, legal education, everyday practical activities of legal professionals, as well as judges when making decisions in criminal proceedings.

Key words: judicial decision, reasonableness, motivation, criminal proceedings, verdict, ruling, decision, evaluation of evidence, fair trial, European Court of Human Rights, artificial intelligence.